

brindizijske amfore in Dressel 6B, med posodje za garum pa prištevajo oblike Dressel 7-11, medtem ko so za suho sadje služile Dressel 21-22. Z neznano vsebino pa so na tržišče prihajale amfore z ljakastim vratom.

Pri vsakem tipu je predstavljeno najprej stanje raziskav, temeljna in najnovejša literatura in kritična obravnava odprtih problemov in nekaterih rešitev. Tako naprimer smiselnost in upravičenost razdelitve Dressel 1, na variante A, B in C.

Posebej dragocen je kratek kritični pregled amfore imenovane Lamboglia 2 z navedbo najnovejše literature.

Za vinske amfore Dressel 2-4 velja, da so nastale pod močnim grškim vplivom in so na istem področju, včasih celo v istih delavnicah nadomestile starejšo obliko Dressel 1, po sredi 1. st. pr. n. š. Velika množina tega posodja daje misliti na prevažanje grškega vina v doljih, ter njihovo poznejše pretakanje v amfore v italjskih pristaniščih. Njihova glavna izvorna področja so južni Lacij in Kampanija, pa tudi Puglia. Kot možni proizvodni center navajajo tudi Istro, vendar ne upoštevajo nedavnih petrografskih ugotovitev, ki jih objavlja T. Bezczyk v knjigi *Roman Amphorae from the Amber Rout in Western Pannonia*, 1987.

Pregledna je predstavitev raziskovanj oblike amfor Dressel 6A, komaj zadostna za pozno rodoške.

Pomemben prispevek sta poglavji o brindizijskih, ki so bile embalaža za olje iz Apulije, v resnici pa so jih izdelovali v mnogih centrih vzdolž vse južno jadranske obale od konca 2. do konca 1. st. pr. n. š.

Po M. B. Carre je povzeta trditev, da je za amforo Dressel 6B še najbolj dokazana istrska provenienca in njena najbolj znana vsebina je olje. Posoda oblike Dressel 6B se pojavlja od srede 1. st. pr. n. š. dalje, izdelovali pa so jo tudi v mnogih severno-jadranskih delavnicah in uporabljali za tovorjenje in hranjenje raznovrstnih izdelkov. Temu posodju so posvečali veliko pozornosti zaradi epigrafskih podatkov, med njimi posebej žigom Lajkanija Basa in njegovim delavnicam v Fažani in Loronju, ki so po smrti lastnika prešle v imperialno last. Zadnje amfore te oblike se pojavljajo pod Hadrijanom.

Običajne amfore za garum so Dressel 7-11, ki jih konec 1. st. n. š. nadomestijo oblike Beltran IIB in Dressel 38-39.

Med zaželenimi prehranbenimi izdelki je bilo tudi suho in v med vloženo sadje: marelice, fige, slive itd. Na trg so ga prvažali v amforah Dressel 21-22, izdelki lončarskih delavnic Lacija in Kampanije, znani pa so tudi njihovi španski posnetki. Preplavljale so tržišče v 1. st. n. š., sodeč po stratigrafiji izkopanin v Ostii, njihova proizvodnja pa usahne v prvih desetletjih 2. st.

Pomemben in izčrpen je prispevek o amforah z ljakastim ustjem (v literaturi tudi znan pod imenom tip Portorecanati), ki oblikovno izhaja iz amfore Dressel 6B in so jo izdelovale številne delavnice v Cisalpini, zagotovo pa so povezane tudi z istrskimi centri. Najbrž smemo domnevati tako kot za obliko 6B večnamenskost, pogosto pa najdbe dokazujejo, da so služile za shranjevanje olja.

Med embalažnim posodjem 1. st. n. š. se pojavljajo tudi oblike amfor Dressel 25, ki so manj raziskane, vendar se na podlagi epigrafskih podatkov domneva egejski izvor. Čemu so bile namenjene, žal ni pojasnjeno.

Poglavje je opremljeno z jedrnatimi navedeno literaturo, posebej dragocen je vpogled v številne najnovejše objave amforičnega gradiva v Italiji.

Sledijo po poglavjih predstavljeni depoziti: S. Cipriano objavlja depozit iz Piazzae de Gasperi, P. Pastore gradivo iz različnih najdišč, ki ga hrani Soprintendenza Archeologica per il Veneto, S. Cipriano in S. Mazzocchin sta obdelali gradivo rečne-ga pristanišča.

Predstavitve gradiva so enotno zasnovane, poleg običajnih arheoloških izkopavalnih in najdiščnih podatkov so poglavja o kronologiji in interpretaciji najdb, sestavi depozita (zelo pomembno poglavje!), sledi epigrafski aparat razdeljen po oblikah amfor. V zaključni razpravi so rezultati moderno predstavljeni z grafi. Katalog je dobro pregleden, opremljen z vsemi izpovednimi makroskopskimi podatki in izborom risb obravnavanega gradiva. Risbe (celih amfor so v merilu 1:10, odlomkov 1:4, napisov in žigov 1:2) so zagotovo zadovoljive, ne pa enotne (izstopata tabeli 24 in 25), vendar ne dosegajo nivoja, ki smo ga vajeni iz nekaterih dobro poznanih italijanskih publikacij izpred dvajsetih let;

npr. zvezki Ostia, Luni itd. Publikacija je opremljena s 155 odličnimi črno-belimi fotografijami.

Zaključke je povzela S. Pesavento Mattioli, kjer primerja izsledke pričujoče objave s podobnimi v italijanskem prostoru. Nakaže tudi nekatere probleme, ki so se z dobljenimi rezultati odprli, npr. vprašanje izdelovanja garuma v jadranskem prostoru, (npr. istrski garum, ki ga omenja Kasijodor, Plinij poroča o dal-matinskem muria) in s tem povezano vprašanje proizvodnje amfor Dressel 6B *et similis*.

V prvem dodatku objavlja S. Pesavento Mattioli že objavljene žige padovanskih amfor, v drugem pa še neobjavljene. V tretjem dodatnem poglavju ista avtorica povzame rezultate s pomočjo pregledne tabele, ki izhaja iz Heinzmannove standardizacije.

Spoznanja in pomanjkljivosti so predstavljena v skupnem 4. poglavju.

Sledi izčrpen seznam uporabljenih bibliografij.

Delo je zelo pomemben doprinos k poznavanju ekonomike poznorepublikanske in zgodnjecesarke Cisalpine, predvsem pa nudi jasen vpogled v nekatere doslej le nakazane probleme proizvodnje amfor Lamboglia 2, Dressel 6B in tipa z ljakastim vratom. Delo je veliko več kot le kataloška objava doslej nepoznatih depozitov Padove, kar je bil njegov poglavitni namen. Knjiga je tudi jasen oris stanja raziskav gradiva, ki je tudi v našem prostoru skoraj povsem neobjavljeno (izjema je delo T. Bezczykega, ki pa objavlja le del amforičnega gradiva) in neraziskano, pa vendar temeljnega pomena za razumevanje zgodnjecarskih gospodarskih razmer na slovenskih tleh, kar je delo nedvoumno dokazalo za raziskani prostor.

Delo je kljub soavtorstvu uravnoteženo in interpretacija kataloških, formalno-klasifikacijskih in epigrafskih izsledkov enakovredno dopolnjujoča, kar pri podobnih delih mnogokrat pogrešamo. Knjiga je zaradi geografske bližine obravnavanega področja velikega pomena za raziskave amforičnega gradiva pri nas.

Verena VIDRIH PERKO

**Egipije:** *Vie de saint Séverin*. Introduction, texte latin, traduction, notes et index par Philippe Régerat. Sources Chrétiennes No. 374. Les Éditions du Cerf, Paris 1991. 326 str.

Francoska komentirana izdaja Evgipijevega življenja sv. Severina je sestavljena iz uvodne študije (str. 7-144), izvirnega latinskega besedila s francoskim prevodom in opombami (str. 145-297) ter indeksov s historično karto na koncu (298-323). Knjiga prinaša prvi francoski komentiran prevod teksta z uvodno študijo, ki temelji na avtorjevi sorbonski disertaciji iz leta 1978 (prim. R. Bratož, *Arh. vest.* 30, 1979, 586-587).

Uvodno študijo sestavlja šest poglavij in bibliografija. V prvem poglavju (str. 8-15) avtor predstavi Evgipija in njegov čas. Izpostavili bomo nekaj glavnih avtorjevih poudarkov in opredelitev ob spornih vprašanjih ter navedli nekaj dopolnilne literature zadnjih desetih let, ki je avtor v nekaterih primerih (čas izdaje po 1990) ni mogel upoštevati. Régerat zastopa mnenje, da Evgipij Severina osebno ni poznal, da je bil rojen okrog leta 467 in da je šele po Severinovi smrti (482) stopil v meniško skupnost, se udeležil preselitve v Italijo in kot opat v Lukulanu umrl med leti 533 (zadnje datirano Evgipijevo pismo) in 543/4 (zadnja letnica, ki temelji na Kasiodorovi oznaki Evgipija kot že pokojnega, je sporna v toliko, ker datiranje nastanka Kasiodorovih "Institutiones" ni zanesljivo in variira za skoraj dve desetletji, med zgornjo letnico in 562). Evgipijevo zadrževanje v meniški skupnosti na provansalskem otoku Lerinum je po avtorjevem mnenju nedokazljivo. Avtor prikazuje intelektualni in kulturni milje lukulanskega samostana z nadvse pomembno knjižnico, ne spušča pa se v analizo političnih dogodkov v morebitni Evgipijeve vloge oziroma opredelitev ob teh dogodkih.<sup>1</sup> Smiselno zaokroženo poglavje zaključuje kratka predstavitev obeh drugih Evgipijevih del, ki sta izrazito kompilativni, obsežnih ekscerptov iz del. sv. Avguština in krajših meniških pravil (14 sl.). Poudarimo naj, da slednja kot vir za poznavanje Severinove meniške skupnosti še niso bila dovolj upoštevana, dasi je stičnih mest med Severinovimi napotki menihom v Noriku in Evgipijevimi "pravili"

samostanskega življenja meniške skupnosti v Lukulanu pri Neaplju precej.<sup>2</sup>

V poglavju "Vita Severini" (16-54) obravnava Régerat nastanek in kompozicijo spisa, vprašanje virov, literarne zvrsti, namena, jezika in stila, posebej vprašanje biblijskih vplivov. Avtor na koncu predstavi zgodovino teksta, rokopisno izročilo in stazalo na Evgipijevo širšo izobrazbo, ki bi celo presegala okvire krščanske književnosti.<sup>3</sup> K zgodovini teksta (str. 45 ss) naj dodamo, da so nekatere epizode (zlasti 7. poglavje življenjepisa z opisom srečanja med Severinom in Odoakrom, v manjši meri tudi 40., 43 in 44. poglavje) povzeli kot važne dogodke iz zgodovine 5. stoletja, nekateri srednjeveški avtorji univerzalnih in lokalnih kronik.<sup>4</sup>

Tretje poglavje (str. 55-71) prinaša obravnavo zgodovine Norika z uvodnim kratkim prikazom od nastanka province do Severinove dobe (55-59) in bolj podrobno obravnavo konca rimske oblasti v provinci ter posebej odnosa med Rugijci in Romani. Prikaz je korekten, opis obrambnih, gospodarskih in družbenih razmer ter razvoja odnosov z Rugijci je zelo izčrpen in poglobljen. Pri uvodnem prikazu bi veljalo poudariti spremembo vzhodne meje Norika (Poetovionia je spadala v pozni antiki v Norik; v tem pomenu je napačna tudi karta na str. 323) in upoštevati nekaj novejšo literaturo, ki pogloblja interpretacijo Vite Severini 4, 2-5 (vojaška enota v Faviani) in 20, 1 (vojaška enota v Batavi in njen konec), ter upoštevati novejša dogajanja v kontinuiteti romanstava po letu 488.<sup>5</sup>

Poglavji 4 in 5 (72-102) sta posvečeni prikazu Severina, ki se v spisu prikazuje vseskozi z vrsto svetniških atributov, od epizode do epizode pa nastopa kot karizmatik, prerok in čudodelnik. Régerat je doslej najbolj poglobljeno prikazal Severina kot človeka ostre askeze v duhu vzhodnih eremitov in predstavil Severinovo duhovnost, ki temelji na duhovnosti vzhodnega meništva (najbolj mu je v tem podoben puščavnik Antonij), po drugi strani pa z odprtostjo in aktivnim poseganjem v življenje vsebuje poteze zahodnih asketov in cerkvenih politikov. Med zahodnimi svetniki mu je vsekakor najbližji Martin Tourski, ki je bil prav tako kot Severin asket, prerok, čudodelnik in borec za pravovernost. Prikaz Severina kot politične osebnosti, kot voditelja Romanov (str. 90 ss), ki prihaja v večplastne, mestoma kočljive odnose do menihov, do lokalne duhovščine, lokalnega prebivalstva, sosednjih germanskih kraljev in drugih pripadnikov kraljevske družine, ki vzdržuje stike z Italijo, tako z Odoakrom kot z opozicijo proti njemu, je odlično zadet. Régerat zavrača kot neutemeljeno tezo F. Lotterja o Severinu kot visokem državnem dostojanstveniku, ki naj bi ga Evgipij spričo specifičnih namenov spisa prikazal kot asketa. Pri tem Régerat ne navaja argumentov, ki bi v diskusiji pred desetletjem ne bili že upoštevani.<sup>6</sup> Spričo dejstva, da so bili pri dosedanji diskusiji o vsebini termina "inlustris" v pozni antiki in zgodnjem srednjem veku pritegnjeni predvsem literarni viri, se odpirajo le še možnosti pritegnitve zgodnjekrščanskih in sploh poznoantičnih napisov. Lotterjeva izhodiščna teza, da izraz "inlustris" ob imenu nosilca v razdobju od srede 5. do konca 7. st. lahko pomeni samo visokega državnega dostojanstvenika (in ne v splošnem pomenu znanega, znamenitega in slavnega človeka), je tudi po Régeratovem mnenju prešibko utemeljena, da bi na njeni podlagi mogli nanovo interpretirati Severinovo osebnost.

Zadnje poglavje uvodne študije je posvečeno prikazu krščanstva v Noriku (103-136). Prikaz je korekten, kjer avtor uporablja kot vir le Severinov življenjepisa, pomanjkljiv pa na tistih mestih, kjer so pritegnjeni tudi drugi, zlasti arheološki viri. Avtor upošteva literaturo do leta 1982, zato ne pridejo do izraza nova spoznanja v zvezi s "Passio Florianii",<sup>7</sup> ne upošteva Viktorina iz Petovione in zgodovine krščanske skupnosti v Petovionu v 4. st., ki je edina v Noriku prišla pod vpliv arijanizma,<sup>8</sup> ne upošteva novih spoznanj v zvezi z "rušenji" poganskih templjev okrog leta 400<sup>9</sup> in novih spoznanj o razvoju cerkvene

organizacije.<sup>10</sup> Od pomembnih virov za zgodovino krščanstva v Noriku nista upoštevana napis škofa Gavdencija iz Št. Pavla pri Prebeldu in napis diakona Nonosa iz Molzbichla. Zadnja imenska omemba noriškega škofa se nanaša na sinodo v Maranu leta 590 (z udeležbo škofa Janeza iz Celeje) in ne na graško sinodo dobro desetletje pred tem. Prav tako je v novejšihraziskavah omajana predstava o specifičnosti "alpsko-oglejske" cerkvene arhitekture.<sup>11</sup> Upoštevanje dognanj zgodnjekrščanske arheologije na področju Norika ni ažurno, avtor ne navaja pomembnih novejših odkritij, kot so škofijska cerkev v Teurniji, nove cerkve na sv. Hemi in odkritja na celjskem območju.<sup>12</sup>

Izbrana bibliografija (141-144) sega do leta 1982. Obogatiti bi jo mogli z nekaj novejšimi edicijami in večjimi študijami.<sup>13</sup> Sledi edicija teksta s francoskim prevodom in opombami. Opombe k tekstu na posameznih mestih prinašajo več kot tri desetletja star Nollov komentar, zlasti pri obravnavi pojmov in tem, ki se nanašajo na zgodnje krščanstvo. V opombah navedeno literaturo bi mogli obogatiti z nekaterimi novejšimi prispevki.<sup>14</sup> Indeksi biblijskih citatov in biblijskih aluzij (doslej najpopolnejši), osebno, geografsko in analitično kazalo ter končno kazalo Severinovih pridevkov (doslej najbolj popolno) predstavljata koristen zaključek knjige.

Régeratova edicija Evgipijevega življenja sv. Severina predstavlja pomemben dosežek in napredek v Severinovi študijah. Kot najboljše dele knjige moremo oceniti tiste, v katerih avtor obravnava literarni in jezikovni vidik spisa, v katerih analizira Severinovo osebnost in predstavlja značilnosti Severinovega meništva. Zaradi neupoštevanja nekaterih pomembnih novejših najdb in izsledkov je manj prepričljiva podoba krščanstva v Noriku. Nekaj drobnih tiskovnih in stvarnih napak<sup>15</sup> nebitveno zmanjšuje vrednost delu, ki ga moremo označiti kot enega temeljnih v Severinovi študijah.

<sup>1</sup> K prikazu kulturne vloge lukulanskega samostana in zlasti njegovih zvez (Rim, Vivarium, Afrika, južna Španija) gl. poleg literature, ki jo navaja Régerat, tudi J. Fontaine, *Les relations culturelles entre l'Italie byzantine et l'Espagne visigothique: La présence d'Eugippius dans la bibliothèque de Séville, Estudios clásicos* 26/2, 1984, 9-26. K razširjenosti Evgipijevih ekscerptov iz Avgustinovih del tudi P. I. Fransen, *D'Eugippius à Bède le Vénéral. A propos de leurs florilèges augustinien, Revue Bénédictine* 103, 1987, 187-194. K vprašanju politične opredelitve Evgipija prim. R. Bratož, v: *Evgipij, življenje sv. Severina* (Ljubljana 1982) 11 ss oziroma *Severinus von Noricum und seine Zeit* (Wien 1983) 7 ss; z deloma drugačnimi zaključki M. Pavan, *Il Lucullanum e i rapporti romano-barbarici in: Hestiasis. Studi di tarda antichità offerti a S. Calderone* 1, Studi tardoantichi (Messina 1986) 105-125.

<sup>2</sup> Prim. R. Bratož, *Severinus von Noricum* 28, op. 100.

<sup>3</sup> K jeziku, stilu in literarni podobi Vite Severina gl. tudi A. Quacquarelli, *La vita sancti Severini di Eugippio: etopeia e sentenze, Ant. Altoadr.* 9, 1976, 347-374; H. Schmeja, *Zur Latinität der Vita Sancti Severini des Eugippius, Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft* 33, 1983, 425-436; Th. Nüsslein, v: *Eugippius, Vita sancti Severini*. Mit einer Einführung, übersetzungshilfen, Erläuterungen und einem Anhang herausg. v. Th. Nüsslein (Bamberg 1985) passim, in (v kontekstu poznoantične hagiografije); M. Van Uytenghe, *Heiligenverehrung II (Hagiographie)*, v: *Reallexikon für Antike und Christentum* 14 (1988) 150-183, zlasti 164. Na neverjetno odvisnost Evgipija od Livija pri opisu epizode pohoda čez Alpe (Vita Severini 29 oz. Livij 21, 36, 5-8) in na simboličen pomen števila 46 je opozoril W. Berschin, *Livius und Eugippius. Ein Vergleich zweier Schilderungen des Alpenübergangs, Der Altsprachliche Unterricht* 31/4, 1988, 37-46 (oz. *Biographie und Epochenstil im lateinischen Mittelalter I* (Stuttgart 1986, 174-188).

<sup>4</sup> Sigebertus Gemblacensis, *Chronica* a. 473 in a. 479 (Patrologia Latina 160, 90 A in 91 A, iz Vite Sev. 7 in 40); Frutolf-Ekkehard, *Chronicon universale*, a. 476 (Patrologia Latina 154, 777 B); Otto iz Freisinga, *Chronica* 4, 30 (Monumenta Germaniae historica Scriptores 20, 211, pri čemer Severina enači z ravenskim škofom Severom iz 4. stol.); Gottfried iz Viterba, *Pantheon sive memoriae saeculorum*, a. 476 (Patrologia Latina 198, 902 A-B, z enako napako kot Otto iz

Freisinga); Albertus Miliolus, *Chronica* 57 (Monumenta Germaniae historia Scriptores 31, 612); *Annales Admontenses* a. 453 (Monumenta Germaniae historia Scriptores 9, 570); *Annales sancti Rudberti Salisburgenses* a. 453, 477 in 491 (Monumenta Germaniae historia Scriptores 9, 766). Prim. R. Bratož, Poročila srednjeveških piscev o antični zgodovini prostora med Sirmijem in Oglejem, *Zgod. čas.* 47, 1993, 185-214, zlasti 199-202; 205.

<sup>5</sup> K vprašanju vzhodne meje Norika v 5. stol. prim. J. Šašel, *Opera selecta*, (Ljubljana 1992) 750-753 (= *Vorträge und Forschungen* 25 (1979) 129 ss); k vprašanju interpretacije dogodkov v Faviani (Vita Severini 4, 2 ss.) gl. H. Wolff, Kritische Bemerkungen zum Säkularen Severin, *Ostbairische Grenzmarken* 24 (1982) 28 ss.; k vprašanju interpretacije Vite Severini 20, 1, prim. R. A. Markus, The end of the Roman empire: a note on Eugippius, *Vita Sancti Severini* 20, *Nottingham Medieval Studies* 26 (1982) 1-7; k vprašanju razmer v Noriku v dobi zatona rimske oblasti prim. I. Weiler, Eugippius und der Untergang des Römischen Reiches, *Römisches Österreich* 11-12 (1983-1984) 351-375; k vprašanju kontinuitete romanstva po letu 488 gl. nazadnje P. Wiesinger, Antik-romanische Kontinuitäten im Donauraum von Ober- und Niederösterreich am Beispiel der Gewässer-, Berg- und Siedlungsamen, v: *Typen der Ethnogenese unter besonderer Berücksichtigung der Bayern I*, Denkschr. Phil.-hist. Kl. Österr. Akad. Wiss. 201 (Wien 1990) 292-320; H. Wolff, Die Kontinuität städtischen Lebens in den nördlichen Grenzprovinzen des römischen Reiches und das Ende der Antike, v: *Die Stadt in Oberitalien und in den nordwestlichen Provinzen des Römischen Reiches*, *Kölner Forschungen* 4 (1991) 287-318.

<sup>6</sup> K diskusiji prim. zlasti H. Wolff, Kritische Bemerkungen zum säkularen Severin *Ostbairische Grenzmarken* 24 (1982) 24-51; isti, Ein Konsular und hoher Reichsbeamter im Mönchsgewand? Nachtrag zu Friedrich Lotters Severinsbild, *Ostbairische Grenzmarken* 25 (1983) 298-318; R. Bratož, *Severinus von Noricum und seine Zeit* (Wien 1983) 18 ss.; F. Lotter, Industrious vir oder "einfacher" Mönch? Zur Kontroverse um den heiligen Severin, *Ostbairische Grenzmarken* 25 (1983) 281-297; isti, Zur Interpretation hagiographischer Quellen. Das Beispiel der "Vita Severini" des Eugippius, *Mittelalterliches Jahrbuch* 19 (1984) 37-62.

<sup>7</sup> Prim. H. Wolff, Die Anfänge des Christentums in Ostraetien, Ufernorikum und Nordwestpannonien: Bemerkungen zum Regenwunder und zum hl. Florian, *Ostbairische Grenzmarken* 31 (1989) 27-45.

<sup>8</sup> R. Bratož, *Krščanstvo v Ogleju in na vzhodnem vplivnem območju oglejske cerkve od začetkov do nastopa verske svobode* (Ljubljana 1986) 276 ss.; Isti, Das Christentum in Slowenien in der Spätantike, v: *Kulturhistorische und archäologische Probleme des Südostalpenraumes in der Spätantike* (Wien, Graz, Köln 1985) 36 sl.

<sup>9</sup> R. Pillinger, Christenverfolgung und "Tempelsturm" in der Austria Romana, *Schriften des Inst. f. Österreichkunde* 48 (Wien 1986) 5-17 (slov. verzija: Preganjanja kristjanov in uničevanje templjev na ozemlju Avstrije v rimski dobi, *Zgod. čas.* 39 (1985) 173-183).

<sup>10</sup> H. Berg, Bischöfe und Bischofssitze in Ostalpen- und Donauraum von 4. bis zum 8. Jahrhundert, v: *Die Bayern und ihre Nachbarn I* (Wien 1985) 61-108.

<sup>11</sup> Prim. F. Glaser, Bischofssitz, Pilgerheiligtum und Kloster im spätantiken Noricum *Arch. Österr.* 1, 1-2 (*Mitt. Österr. Arbeitsgem. Ur- Frühgesch.* 40), 7-19, zlasti 17 ss.; isti, *Das frühchristliche Pilgerheiligtum auf dem Hemmberg* (Klagenfurt 1991) 95 ss.; isti, über das Christentum im Alpen-Adria-Raum nach archäologischen Zeugnissen, v: *Katantien und der Alpen-Adria-Raum im Frühmittelalter* (Wien, Köln, Weimar 1993) 235-258.

<sup>12</sup> Prim. R. Pillinger, Neue Ausgrabungen und Befunde frühchristlicher Denkmäler in Österreich (1974-1986), v: *Actes du XIe congr. intern. d'archéol. chrét.*, Collection de l'École Franc. de Rome 123 (1989) 2089-2124; za južni Norik R. Bratož, The development of the early Christian research in Slovenia and Istria between 1976 and 1986, prav tam, 2345-2388 (oba prispevka s podrobno bibliografijo); posebej za sv. Hemo nazadnje F. Glaser, *Das frühchristliche Pilgerheiligtum auf dem Hemmberg*

(Klagenfurt 1991).

<sup>13</sup> Omenimo naj dve nemški izdaji teksta: Eugippius, *Vita sancti Severini*, ... von Th. Nüsslein (Bamberg 1985, kot v op. 3); isti avtor je pripravil tudi kratko dvojezično izdajo (*Eugippius, Vita sancti Severini - Das Leben des heiligen Severin*, Stuttgart 1986). Od avtorjev pomembnejših prispevkov po l. 1983 naj bodo omenjeni le: R. Zinnhobler, *Der heilige Severin. Sein Leben und seine Verehrung* (Linz 1983); P. Stockmeier, Severin von Noricum. Ein Rückblick auf das 1500. Gedächtnisjahr, *Zeitschrift für Kirchengeschichte* 94 (1983) 357-364; H. Wolff (gl. op. 6); W. Berschin (op. 3).

<sup>14</sup> Na primer gesla Alemannen, Attila, Burg, Donau, Eugippius itd., v: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*; k vprašanju Germanov v Severinovi dobi gl. F. Lotter, Die germanischen Stammesverbände im Umkreis des Ostalpen-Mitteldonau-Raumes nach der literarischen Überlieferung zum Zeitalter Severins, v: *Die Bayern und ihre Nachbarn I* (Wien 1985) 29-59; H. Wolfram, *Die Geburt Mitteleuropas* (Wien 1987) 27 ss. Gl. tudi K. Niederwimmer, Zu Eugippius Vita s. Severini c. 43, *Grazer Beiträge* 11 (1984) 165-177.

<sup>15</sup> Na str. 10 op. 11 pravilno "im Frankenreich...n. 34" (namesto "in Frankenreich...n. 4"); na str. 13 "kataskesues" (namesto "kataskenes"); na str. 23 pravilno "ch. 32" (in ne "ch. 12" kot poglavje v spisu, ki govori o Odoakru); na str. 55 pravilno "Dmovo" (in ne Dermovo); na str. 109 letnica 374 (in ne 373 kot leto, ko je Ambrozij postal milanski škof); na str. 146 op. 1 pravilno "Eugippius" (namesto Eugipie); na str. 224 op. 2 citirani napis, na katerem se omenja "Columba virgo" (*CIL* V 1822, ni iz Norika, temveč iz Furlanije).

Rajko BRATOŽ

**Knud Paasch Almar:** *Inscriptiones latinae. Eine illustrierte Einführung in die lateinische Epigraphik*. Odense University Classical Studies vol. 14. Odense University Press 1990. 568 strani, 261 fotografij v tekstu.

Namen pričujočega *Slikovnega uvoda v latinsko epigrafiko* je po avtorjevih besedah vzpodbuditi širši krog izobražencev k študiju latinskih napisov. Knjiga ne izvira izpod peresa kakega znamenitega imena med epigrafiki, kakor smo bili dosedaj navajeni, kadar je šlo za epigrafske priročnike, temveč je delo gimnazijskega profesorja, ki mu študij latinskih napisov ni glavni poklic. Morda je prav zaradi tega knjiga pridobila na jasnosti in nazornosti. Avtor recimo ne uporablja opomb, izbor literature se omejuje na bistveno, izbor napisov zajema karakteristične primere.

Predštudije je pisec ob podpori danske Akademije opravil v Rimu, poleg tega je potoval po Italiji in Nemčiji. S slikovnim materialom ni zajel celotnega imperija, temveč se je omejil predvsem na Afriko in zahodne province. Največ obravnavanih napisov je iz Rima.

Knjigo bi lahko razdelili na nekaj večjih enot, ki sicer niso posebej vidno ločene. V prvem delu (str. 9-108) avtor razloži razvoj abecede, tipe pisav, rimski številski sistem, ligature, ločila, okrajšave (*sigla*) in v obsežnejšem poglavju rimsko nomenklaturu - imenski sistem. Tukaj vključuje tudi podpoglavje o navajanju volilnega okrožja in izvora (*tribus, patria, domus in domicilium*) oseb, ki nastopajo na napisih.

V drugem delu (str. 109 do 381) so napisi obravnavani po vrstah: posebej nagrobniki, počastitveni, religiozni in gradbeni napisi, nato akti in zakoni, cesarski napisi, napisi osvobodencev in sužnjev zaposlenih v cesarski upravi, vojaški napisi in drugo.

Oba dela bogatijo odlične fotografije k posameznemu poglavju ustrezno izbranih napisov, katerim je dodan spremni tekst. Ta poteka neodvisno od glavnega besedila in vsebuje prepis napisa v kapitalkah z dopolnitvami v kurzivi, komentar, okoliščine nastanka napisa, posebnosti in datacijo napisa. Vsak napis ima svojo številko, tako da je mogoče poiskati njegovo najvažnejšo publikacijo v konkordančni listi obravnavanih napisov (str. 501-513). Če je določen napis omenjen tudi v kakem poznejšem poglavju, je označen s to zaporedno številko.